

Становище кримських татар у місцях депортації та їх боротьба за повернення на батьківщину

Підписана Й. Сталіним, Постанова ДКО № 5859сс
«Про кримських татар» від 11 травня 1944 року
стала фатальною для цілого народу.

Проект готував член Державного
комітету оборони, народний комісар
внутрішніх справ Л. Берія

ВИНА «багатьох кримських татар»

- ◇ У зраді Батьківщині,
- ◇ У дезертирстві з частин Червоної армії, які обороняли Крим,
- ◇ У переході на бік супротивника,
- ◇ У вступі у сформовані німцями «добровольчі татарські військові частини»,
- ◇ В участі в німецьких каральних загонах,
- ◇ У «звірчих розправах із радянськими партизанами»,
- ◇ У допомозі німецьким окупантам
- ◇ «у справі організації насильницького викрадення радянських громадян у німецьке рабство»,
- ◇ У співпраці з німецькими окупаційними військами,
- ◇ У створенні «Татарських національних комітетів»,
- ◇ У використанні німцями «для цілей закидання в тил Червоної армії шпигунів і диверсантів».

У ніч з 17 на 18 травня 1944 р. «операція» розпочалася. На товарну станцію під'їжджали вантажівки з людьми, яких завантажували в товарні вагони

- ◆ Депортованим давалося на збори від кількох хвилин до півгодини, дозволялося брати з собою особисті речі, посуду, побутовий інвентар і провізію в розрахунку до 500 кг на родину.
- ◆ Насправді вдавалося зібрати в середньому 20–30 кілограмів речей та продуктів.
- ◆ Абсолютна більшість майна залишалася і була конфіскована державою.

Етапування до місць поселення тривало приблизно місяць та супроводжувалося масовою загибеллю депортованих

У середині червня 1944 року ешелони з основною
частиною спецпереселенців прибули до
Узбекистану

Депортовані Криму – жителі сіл Отузи та Шелен,
м. Красновишерськ, Молотовська область, 1948.

Багато переселенців були призначені на роботу на будівництво Фархадської ГЕС у місті Бекабаді, на рудники «Койташ» у Самаркандській області та «Ташкент-Сталінвугілля», в колгоспи та радгоспи

- ◆ Кримські татари на лісоповалі після депортації з Криму. Молотовская область, 1952.

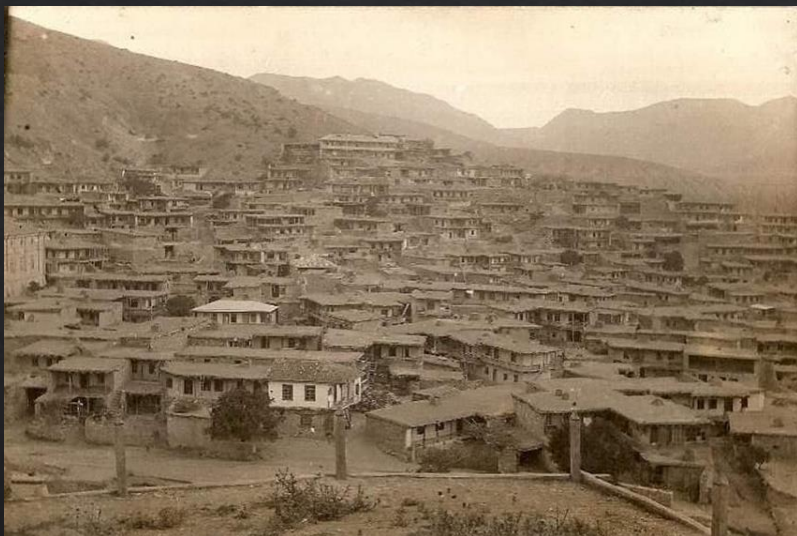

у листопаді 1944 року в місцях виселення опинилися 193 865 кримських татар, із них в Узбекистані – 151 136, у Марійській АРСР – 8 597, у Казахській РСР – 4 286,

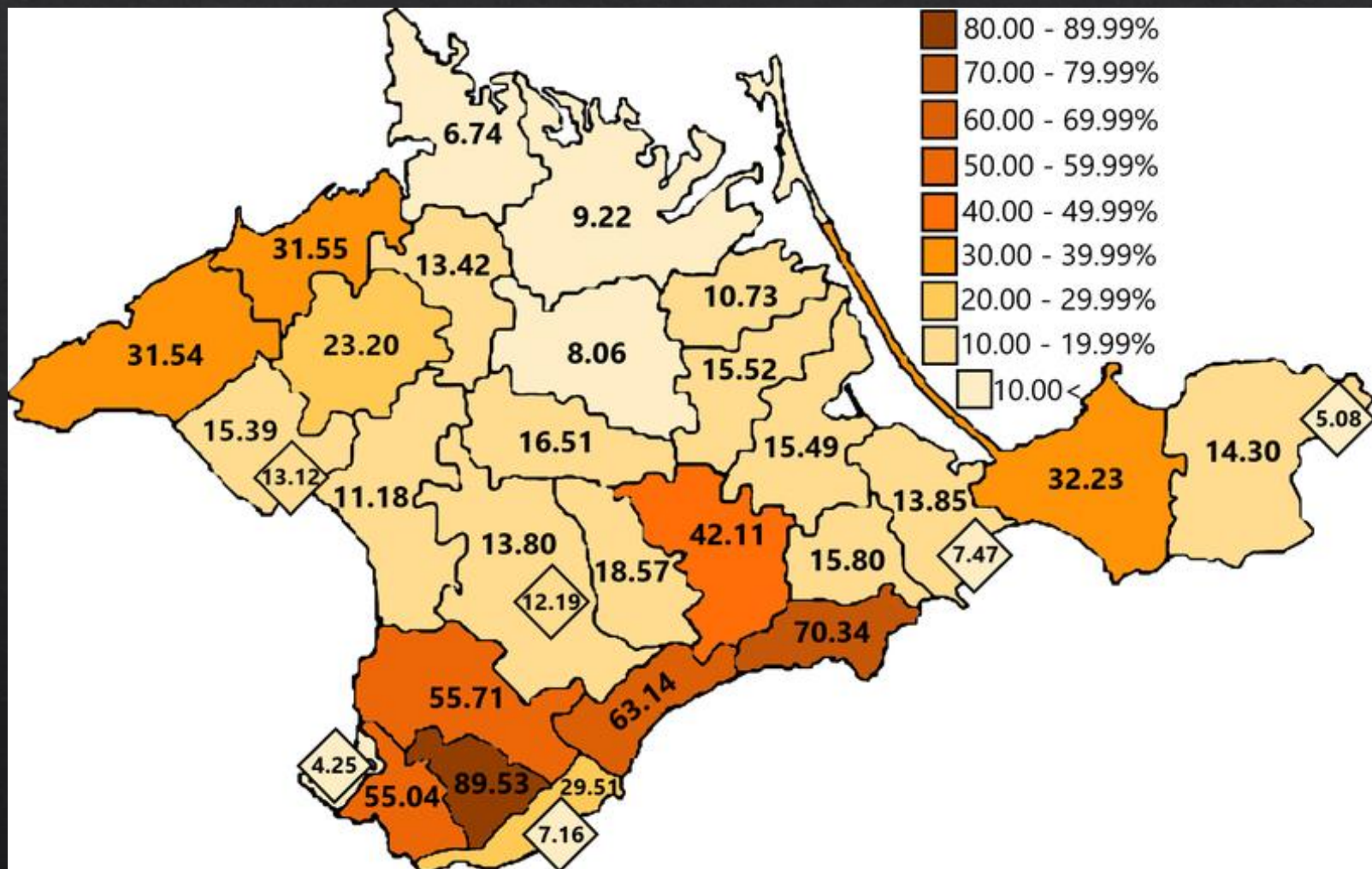
- ◆ Кримськотатарський хлопчик, депортований з Криму за «зраду Радянського Союзу» — «співпрацю з німцями», у місці спецпоселення. 1944, Красновішерськ, Молотовська область.

У результаті війни, окупації та депортації населення Криму зменшилося втричі – з 1 126 426 осіб (за Всесоюзним переписом 1939 року) до 379 000 (відомості Кримського обкому на 14.10.1944 року)

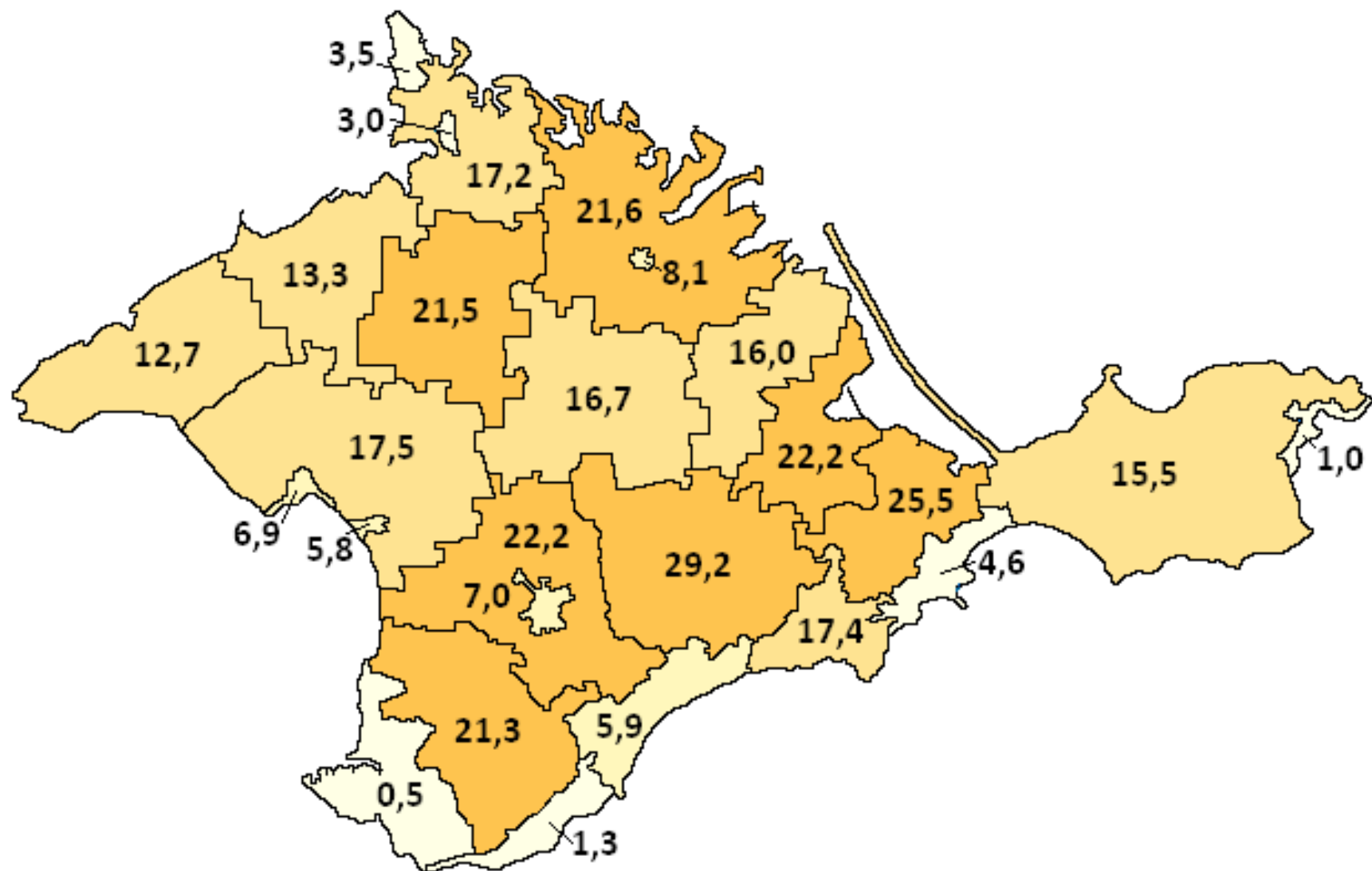

◆ Спорожніле кримськотатарське село Ускют, 1945

Відсоток кримських татар по регіонах Криму за даними сталінського перепису населення 1939 року

Розселення татар у Криму за переписом 2001 року

Від голоду, хвороб та виснаження
протягом 1944 – 1945 рр.

загинуло понад 30 тисяч кримських татар

- ◆ Звичайним явищем були втечі з місць заслання.
- ◆ Особливого масштабу це явище набуло 1948 року, коли втекло 8692 кримських спецпоселенця, з яких було затримано 6295 і притягнуто до відповідальності 2645 осіб.

◆ 28 листопада 1948 року Президія Верховної Ради СРСР своїм Указом «Про кримінальну відповідальність за втечу з місць обов'язкового і постійного поселення у віддалені райони Радянського Союзу в період Вітчизняної війни» встановлювала довічний термін виселення і призначала **20-річне** покарання примусовими роботами за втечу та **5 років** – за переховування.

Десталінізація М.Хрущова не засудила депортацію кримських татар

- ◆ Відселені з Криму кримські татари звільнені зі спецпоселень на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 28 квітня 1956 року без права повернення в місця, звідки вони були вислані, та без повернення конфіскованого майна
- ◆ Влада визнавала неприпустимим їх повернення у Крим, а також вважала «недоцільним» розселення їх у Херсонській, Запорізькій, Миколаївській та Одеській областях.

Кримські татари,
на відміну від інших депортованих народів, були
вимушені залишатися в Центральній Азії упродовж
кількох десятиліть.

Кримськотатарський правозахисний рух
(крим. Qırımtatar uquq qorçalav areketi) виник
після ХХ з'їзду КПРС (1956)
у місцях депортації кримських татар

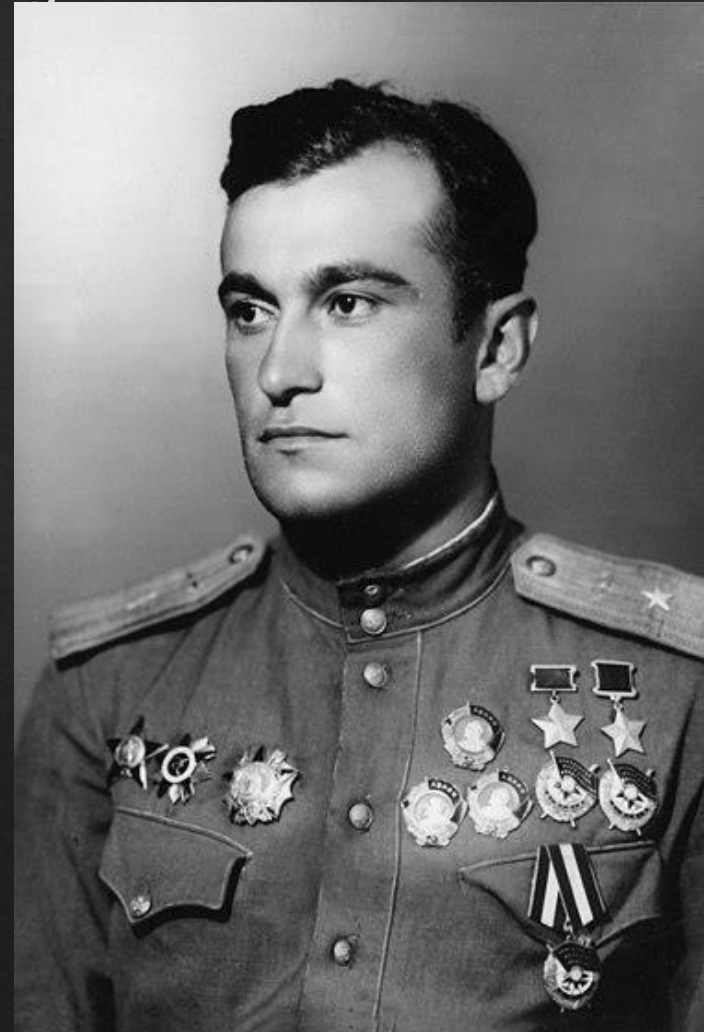

У різні роки активну роль у його діяльності та підтримці брали

- ◆ Аметхан Султан,
- ◆ Ю. Османов,
- ◆ Дж. Акімов,
- ◆ А. Сеїтмуратова,
- ◆ А. Решидов,
- ◆ Решат Джемільєв,
- ◆ С. Сеїтвелієв,
- ◆ У. Абдураманов,
- ◆ Р. Мустафаєв,
- ◆ М. Халілов,
- ◆ Б. Османов,
- ◆ М. Селімов,
- ◆ А. Джеппаров,
- ◆ А. Аблаєв,
- ◆ М. Джемільєв,
- ◆ С. Меметов

Аметхан Султан

- ◆ національний герой кримськотатарського народу. Радянський льотчик-ас, учасник Другої світової війни. 30 червня 1945 року за успішне проведення 603 бойових вильотів, збиті особисто 30 літаків противника різних типів і 19 літаків ворога, збитих в групових боях, удостоєний звання двічі Героя Радянського Союзу. З 1947 до 1971 року — льотчик-випробувач. Заслужений льотчик-випробувач СРСР, єдиний радянський льотчик, який випробував понад 50 типів літальних апаратів: ним випробувано в повітрі 107 одиниць техніки.

Юрій Османов

- ◆ кримськотатарський політичний та громадський діяч СРСР і України, науковець, один із лідерів кримськотатарського правозахисного руху, лідер партії Національний рух кримських татар (НРКТ), яка була альтернативою Організації кримськотатарського національного руху (ОКНР) Мустафи Джемілева[1].

Айше Сеїтмуратова

- ◇ радянський дисидент, журналіст, історик і ветеран кримськотатарського національного руху — єдина з жінок, що брала участь в кримськотатарському національному русі, яка була двічі арештована і засуджена радянською владою [2]. У 1978 р. емігрувала в США, де її запросили співпрацювати з радіостанціями «Радіо Свобода», «Бі-бі-сі», Deutsche Welle і «Голос Америки»

Мустафа Джемілев

- ◇ один із провідників кримськотатарського національного руху, правозахисник, учасник дисидентського руху, політичний в'язень, Народний депутат України від фракції партії Європейська Солідарність, з 20 серпня 2014 року до 18 травня 2019 року
Уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу.

Діяльність кримськотатарських дисидентів

◆ До політичного керівництва країни склалися петиції, провадилася роз'яснювальна робота як протидія антикримськотатарській пропаганді.

Діяльність кримськотатарських дисидентів

- ◆ Агітація за повернення до Криму та відновлення Кримської Автономної РСР як національної республіки.
- ◆ Збиралися кошти для роботи і допомоги засудженим та їхнім сім'ям
- ◆ Посилалися делегації до Москви
- ◆ Проводилися демонстрації.
- ◆ Підготовлене лідерами руху звернення до ХХІІІ з'їзду КПРС (1966) підписали понад 120 тис. осіб.
- ◆ У жовтні 1966 в Узбекистані повсюдно у місцях проживання депортованих були проведені масові акції з приводу 45-річчя створення Кримської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки.
- ◆ У вересні 1967 в Ленінабаді (нині м. Худжанд, Таджикистан) відбулися перші нелегальні збори представників «ініціативних груп».

Реакція влади

- ◆ Незначні поступки в галузі культури .
- ◆ 5 вересня 1967 року Президія Верховної Ради СРСР видала Указ «Про громадян татарської національності, які проживали в Криму», який скасовував звинувачення в зраді кримських татар, проте проголошував нібито повне укорінення кримських татар в Узбекистані.

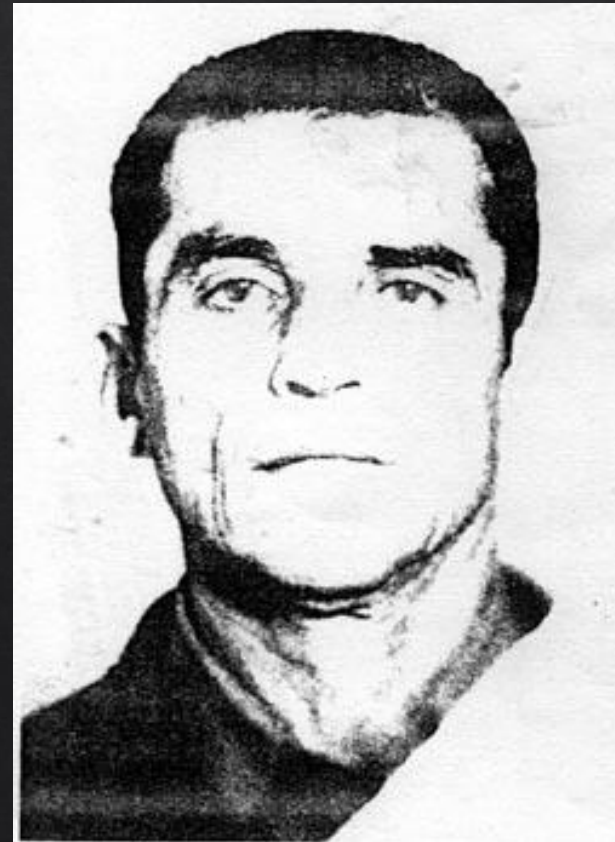
Реакція влади

- ◇ Починаючи з 1968 року, влада пішла навіть на організацію репатріації через так звані оргнабори – повернення до криму «благонадійних» татар. 1969 року цим шляхом до Криму було прийнято 104 сім'ї, 1970 – 45 сімей, 1971 – 65 сімей.
- ◇ Репресії: - у 1960-х рр. було створено Союз кримськотатарської молоді за повернення на Батьківщину, його лідерів — М. Омерова, С. Умерова — заарештували.

- ◆ З початку 1970-х рр. зростає число тих, хто самочинно повертався до Криму. 1973 таких було 1494 особи.
- ◆ Вони зазнали відвертого знущання і жорстоких переслідувань з боку властей та примусово виселялися з півострова вдруге

◆ 1978, опираючись повторному виселенню, Муса Мамут на знак протесту в с. Нова Мазанка (колишнє с. Беш-Терек, нині село у складі с. Донське Сімферопольського району АР Крим) здійснив самоспалення.

◆ 1989 ВР СРСР засудила депортацію кримськотатарського народу 1944 року і цим актом зняла формальні перепони до повернення кримських татар у Крим.

◆ 14 листопада 1989 року Верховна Рада СРСР ухвалила Декларацію «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, підданих примусовому переселенню, і забезпечення їх прав», а 7 березня 1991 року – Постанову «Про скасування законодавчих актів у зв'язку з Декларацією Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 року «Про визнання незаконними та злочинними репресивних актів проти народів, які зазнали примусового переселення, та забезпечення їхніх прав».